

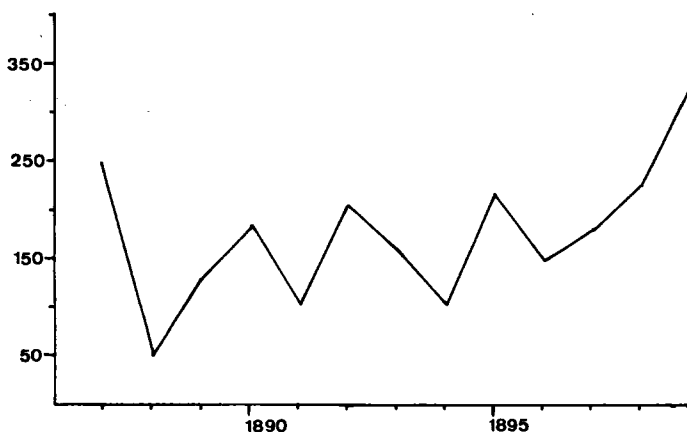
De betekenis van oude particuliere jachtstatistieken

E. Pelzers

De ambtenaren van de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (NMF, ministerie van Landbouw en Visserij) verzamelen in Nederland gegevens omtrent de wildstand. Hieronder vallen ook jachtcijfers. Veel van deze jachtcijfers zijn afkomstig van particulieren, zoals jagers en jachtopzieners. Jachtstatistieken zijn onder meer een belangrijke informatiebron voor het faunabeheer. In 1964 bijvoorbeeld, deed G.A. Brouwer een oproep om Nederlandse afschotcijfers van trekwild te verzamelen en door te geven aan het International Wildfowl Research Bureau (Brouwer 1964). Hij hoopte hiermee de jachtdruk op eenden en ganzen te kunnen vaststellen. In de nieuwsbrieven van het IWRB, uitgegeven vanaf 1955, werd geregeld verslag gedaan van tellingen, jacht- en beschermingszaken aangaande waterwild en ander veerwild. Tijdens een bijeenkomst van de Internationale Unie van Wildbiologen (IUGB) in 1981 in Trujillo, Spanje, besloot men tot de oprichting van een werkgroep voor jachtstatistieken. Deze werkgroep streeft het doel na te komen tot vergelijkbare en betrouwbare afschotcijfers in Europa. Het Nederlandse ministerie van Landbouw en Visserij participeert in deze werkgroep.

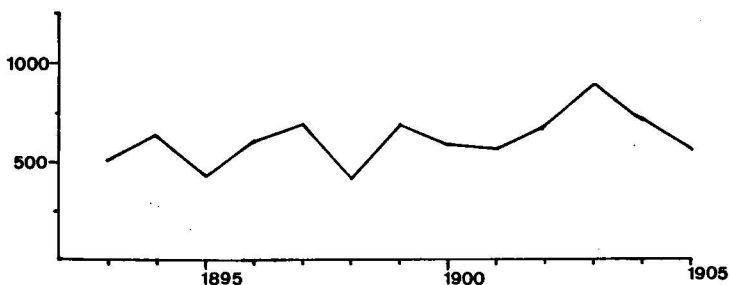
Oude jachtstatistieken, van vóór 1940, worden in Nederland zelden geraadpleegd. Vaak liggen dergelijke historische gegevens niet binnen handbereik. Toch kunnen oude jachtcijfers van belang zijn. In de Nieuwsbrief 'wildstand-inventarisatie 1982/83' van het ministerie van Landbouw en Visserij drukte men het als volgt uit: *'Hoe verder we teruggaan in de geschiedenis van oude jachtstatistieken, des te beter kunnen we nagaan, wat de invloed is geweest van menselijke houding, terreinbeheer en klimaat op de verschillende soorten'* (Leeuwenberg 1984). In dit artikel wordt ingegaan op de betekenis van ou-

de particuliere jachtstatistieken. Jachtstatistieken uit de zestiende en zeventiende eeuw zijn niet algemeen. De aanwezige cijfers uit deze periode geven vaak een onvolledig beeld. Hoe ouder het archief, des te groter is de kans om enkel fragmenten aan te treffen. Achttiende- en negentiende-eeuwse jachtstatistieken blijken in ruimere mate voorhanden. Toch laten ook cijfers uit deze tijd te wensen over. De aard van de bron bepaalt in hoge mate de bruikbaarheid van de gegevens. Rentmeesterrekeningen, kasboeken, procesverbalen, verenigingsverslagen en dergelijke geven meestal incidentele informatie. Wil

Figuur 1. Het aantal geschoten Hazen door W.C. baron van Pallandt, heer van Waardenburg en Nee-rijnen, tussen 1887-1899 (2).

Figuur 2. Het aantal geschoten Hazen in de jacht van de graaf van Hoensbroek rondom kasteel Haag (Geldern, BRD) tussen 1893-1905 (3).

men vergaande uitspraken doen, dan zijn reeksen van cijfers uit jachtadministraties nodig. Maar ook dan rijzen er moeilijkheden.

Haas (*Lepus europaeus*)

De Haas behoort tot één van de belangrijkste bejaagbare soorten. Dit was vroeger niet anders. Er zijn dan ook veel historische afschotgegevens van deze soort. Het aantal geschoten Hazen per jaar varieert sterk. Er zijn ook termijnfluctuaties. Lange-termijnfluctuaties lopen meestal niet synchroon, maar hebben een regionaal karakter (Broekhuizen 1982). Waarschijnlijk geldt dit ook voor korte-termijnfluctuaties, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld. In juli 1896 klaagden pachters van jachtvelden en grootgrondeigenaren in Limburg over een sterk teruglopende hazenstand (1). Zij meenden dat stroperij en het te vroeg openen van de hazenjacht hier aan schuldig waren. De afschotcijfers van W.C. baron van Pallandt, heer van Waardenburg en Neerijnen, geven voor zijn vermoedelijk vooral in Gelderland gelegen jachtveld een ander beeld (figuur 1). Ook de jachtgegevens van de graaf van Hoensbroek met zijn jachtterrein rondom het Duitse Geldern vertonen geen neergang (figuur 2). Ook bij het landgoed Twickel (Overijssel) geven de jachtcijfers na 1895 geen aanleiding tot het vermoeden van een afnemende hazenpopulatie (figuur 3). Rondom het kasteel Krickenberg, gelegen vlak over de Duitse grens bij Venlo, werden in de jaren negentig minder Hazen bemachtigd dan daarvoor het geval was (tabel 1). Maar reeds in 1883/1884 verminderde hier het aantal bemachtigde Hazen met meer dan de helft in vergelijking met de jaren daarvoor. De cijferreeks van Krickenberg is echter niet compleet. Rondom de Meinweg (Midden-Limburg) vertonen na het seizoen 1895/1896 de afschotcijfers van de

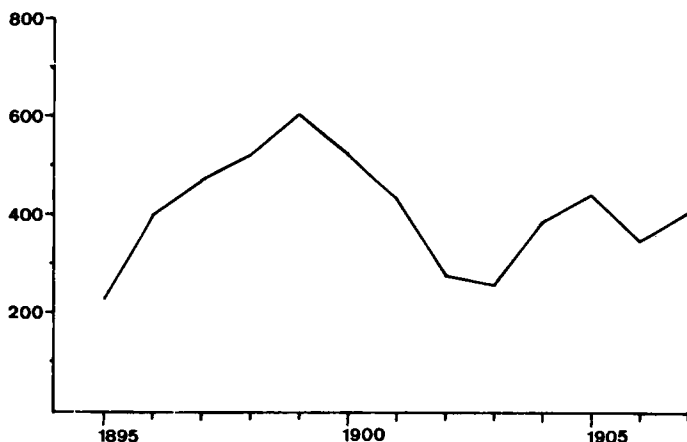
De Haas behoort tot één van de zoogdiersoorten waar het meest op wordt gejaagd.
Foto: Christoph Randler.

tere-termijnfluctuaties, zoals blijkt uit het volgende voorbeeld. In juli 1896 klaagden pachters van jachtvelden en grootgrondeigenaren in Limburg over een sterk teruglopende hazenstand (1). Zij meenden dat stroperij en het te vroeg openen van de hazenjacht hier aan schuldig waren. De afschotcijfers van W.C. baron van Pallandt, heer van Waardenburg en Neerijnen, geven voor zijn vermoedelijk vooral in Gelderland gelegen jachtveld een ander beeld (figuur 1). Ook de jachtgegevens van de graaf van Hoensbroek met zijn jachtterrein rondom het Duitse Geldern vertonen geen neergang (figuur 2). Ook bij het landgoed Twickel (Overijssel) geven de jachtcijfers na 1895 geen aanleiding tot het vermoeden van een afnemende hazenpopulatie (figuur 3). Rondom het kasteel Krickenberg, gelegen vlak over de Duitse grens bij Venlo, werden in de jaren negentig minder Hazen bemachtigd dan daarvoor het geval was (tabel 1). Maar reeds in 1883/1884 verminderde hier het aantal bemachtigde Hazen met meer dan de helft in vergelijking met de jaren daarvoor. De cijferreeks van Krickenberg is echter niet compleet. Rondom de Meinweg (Midden-Limburg) vertonen na het seizoen 1895/1896 de afschotcijfers van de

Tabel 1. Het aantal geschoten Hazen in de jacht van de graaf van Schaesberg rondom Krickenberg (BRD) tussen 1879-1899 (5).

jaar	aantal Hazen
1879/80	421 stuks
1880/81	369 stuks
1881/82	248 stuks
1882/83	317 stuks
1883/84	125 stuks
1884/85	20 stuks
1893-1895	113 stuks
1895/96	147 stuks
1896/97	90 stuks
1897/98	82 stuks
1898/99	102 stuks

Figuur 3. Het aantal geschoten Hazen in het jachtveld rondom kasteel Twickel tussen 1895-1907 (4).

Haas een achteruitgang (Lenders & Pelzers 1987).

Schommelingen in de afschotcijfers zijn vaak moeilijk te verklaren. Er kunnen populatiedynamische oorzaken een rol spelen, maar ook veranderingen in landgebruik en jachtge-

drag (Broekhuizen 1982). Dit wordt bij de interpretatie van oudere jachtstatistieken nog eens extra bemoeilijkt door het gebrek aan achtergrondgegevens, zoals jachtdruk, grootte van het jachtveld, afschotselectie en de introductie van nieuwe dieren.

Tabel 2. Afschotoverzicht van het grofwild tussen 1887-1896 voor het Imbosch en Planken Wambuis (7).

datum	aantal Edelherten	aantal Reeën	aantal deelne- nemende geweren
Imbosch			
14 nov. 1887		1	9
? dec. 1888		1	?
? jan. 1889	1		?
14 jan. 1890	1	2	4
28 jan. 1890	1		4
25 febr. 1890	1	1	13
10 maart 1890		2	3
27 jan. 1892		1	3
13 dec. 1892		1	2
11 jan. 1893		2	5
13 dec. 1893	1	2	?
27 dec. 1893		3	7
14 nov. 1894		1	11
24 dec. 1894		1	?
25 nov. 1896		1	5
29 dec. 1896		2	7
Planken Wambuis			
12 dec. 1887	1		14
? febr. 1889	3		?
24 febr. 1890	1		20
27 jan. 1891		1	8
25 nov. 1891	1		7
26 jan. 1892	3		9
13 nov. 1892		1	10
10 nov. 1896	2		6

Veluws grofwild

De eigenaren van het kasteel Rozendaal en de daarbij behorende landgoederen hebben gedurende vele eeuwen een belangrijk aandeel gehad in de jacht op de Veluwe. De respectievelijk op kasteel Rozendaal wonende geslachten, Van Arnhem, Torck en Van Pallandt, waren nauw betrokken bij de jacht. Het geslacht Van Pallandt kwam in de negentiende eeuw door vererving in het bezit van het kasteel en zijn landgoederen. Van deze familie zijn enkele jachtregistratieboeken bewaard gebleven (6). Eén van deze registratieboeken beslaat de periode van 1883-1910 (7). Nauwkeurig tekende de auteur aan wanneer en waar gejaagd werd met vermelding van het jachtresultaat. Daarnaast vermeldde hij vaak ook het aantal deelnemende geweren en de weersomstandigheden.

Edelherten en Reeën werden door de Van Pallandts onder meer op de volgende plaatsen bejaagd: Koolhof, Dennenkamp, Plagdel, Imbosch, Deelerwoud, Planken Wambuis, Rozendaal, Berenberg en Sonsbeek. Vooral Planken Wambuis en het Imbosch waren favoriet. In het Imbosch werden tussen 1887-1896 vooral Reeën geschoten, op Planken Wambuis meestal Edelherten (tabel 2). Het Veluwse roodwild stond er in het laatste decennium van de vorige eeuw niet al te rooskleurig voor. De geweevorming was

Edelherten in de sneeuw op het Hulshorsterzand.

Foto: Naar schilderij van J. Vellinga.

slecht en het aantal niet bijster groot (9). Na 1897 staan er in het Rozendaalse jachtregistrarieboek vrijwel geen afschotgegevens van grofwild (10). De familie Van Pallandt stopte in hun jachtterrein nagenoeg het gehele afschot van grofwild om verdere neergang van vooral Edelherten te voorkomen. Evenwel zonder veel succes (Boissevain 1934).

Er werden op de Neder-Veluwe veel Edelherten gestroopt. In februari 1906 signaleerden Rozendaalse jagers op Planken Wambuis 29 Edelherten en in het Imbosch 16 Edelherten. In 1895 en 1896 omrasterde de koninklijke familie Het Loo. Later volgden anderen dit voorbeeld: Varenna & het Deelderwoud (1895-1897), de Hoge Veluwe (noordelijk deel 1908-1909, centraal deel circa 1930 en enkele jaren later het zuidelijk deel). Planken Wambuis, Imbosch en de bossen van Rozendaal waren destijds vrijwel de laatste Nederlandse plekken, waar roodwild in de vrije wildbaan huisde (Boissevain 1934, Brouwer 1949).

Fragmenten

In de Nederlandse archiefbewaarplaatsen zijn veel fragmenten van jachtadministraties bewaard gebleven. Hoewel niet volledig, kunnen dergelijke fragmenten toch waardevolle informatie verschaffen. Hier volgen enkele voorbeelden.

a. Eekhoorn *Sciurus vulgaris*. De Eekhoorn werd in de negentiende eeuw als een bedreiging gezien voor de bosbouw en de landbouw. Uit Noord-Brabant kwamen geregeld klachten en werd de soort fel vervolgd (Pelzers 1986) (11). Maar ook op andere plaatsen in Nederland schoot of ving men Eekhoorns. In juni 1880 bemachtigden jagers in de omgeving van paleis Soestdijk 25 Eekhoorns (12). Tussen 1 september 1895 en 24 september 1917 schoten of vingen de jachtopzieners op Twickel 874 Eekhoorns (13). Ook in deze eeuw gebeurde dit nog volop. Zo grepen de beheerders van het landgoed De Baast (N.-B.) in 1935 en 1936 381 Eekhoorns (14). Na 1960 nam het eekhoornbestand in Nederland sterk af door ziekte. De Eekhoorn valt momenteel onder de jachtwet, maar de jacht op deze soort is gesloten.

b. Egel *Erinaceus europaeus*. Per Koninklijk Besluit van 4 september 1880 werd bepaald dat de Egel behoorde tot de voor landbouw en bosbouw nuttige diersoorten. De soort genoot daardoor wettelijke bescherming (5). Desondanks werden op Twickel tussen 1895 en 1917 bijna 300 Egels gevangen (16). Historische jachtadministraties zijn een waardevol bezit. Ze tonen ons de wijze waarop vroeger met bepaalde diersoorten

werd omgegaan. Belangrijke aanwijzingen voor het huidig faunabeheer kunnen er in verborgen liggen. Het zou dan ook de moeite waard zijn om oude jachtadministraties landelijk te inventariseren.

Dankwoord

Ik dank professor dr. M.F. Mörzer Bruijns voor het geven van suggesties ter verbetering van de tekst.

■ E. Pelzers, Lankforst 4668, 6538 KA Nijmegen.

LITTERATUUR:

- Broekhuizen, S. (1982): Studies on the population ecology of hares in The Netherlands: 94-102. In: Jaarverslag 1981, Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Arnhem. Leersum, Texel.
- Boissevain, G.D.M. (1934): Het laatste in de vrije wildbaan voorkomende roodwild in Nederland. De Nederlandse Jager 39: 341-344.
- Brouwer, G.A. (1949): Enige bijzonderheden over het edelhert in Nederland en een beschouwing over de Veluwe herten als natj urbeschermingsobjecten: 214-247. In: A.F.M. Besemer et al: In het voetspoor van Thijssse. Wageningen.
- Brouwer, G.A. (1964): Jacht en natuurbescherming. De Nederlandse Jager 69: 26-29.
- Leeuwenberg, F. (1984): Wildstand-inventarisatie 1982-1983, Nieuwsbrief III. Ministerie van Landbouw en Visserij. 8 bladzijden.
- Lenders, A & E. Pelzers (1987): De wildstand rondom de Meinweg 1860-1900. Natuurhistorisch Maandblad 76: 24-28.
- Pelzers, E. (1986): Zoogdiergegevens in de 'Verslagen van den Landbouw' 1861-1900. Huid en Haar 5 (3): 102-108.

Noten

1. Rijksarchief Limburg, Provinciaal Archief 8625.
2. Rijksarchief Gelderland, Huisarchief Waardenburg en Neerijnen 2229.
3. Jagdbuch für Schloß Haag im Archives des Schloßes Haag (BRD).
4. Huisarchief Twickel, los blad 'geschoten 1895-1907 H. Michel'.
5. Kreisarchives Vierrsen (Kempfen, BRD), Gräfllich von Schaesbergischen Archives zu Krickenberg J 1/2.
6. Collectie Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen, Arnhem.
7. Jachtjournaal R.J.C. en F.J.W. baron van Pallandt 1883-1910.
8. Idem.
9. P. Beyer, De Nederlandsche Jager 5 juni 1897 no. 88.
10. Uit het Rozendaalse jachtregistratieboek: 1 Ree 1897 Koolhof; 2 Reeën 1903 Adenwald; 1 Edelhert Het Loo 1903; 2 Reeën Adenwald 1906; diverse Reeën Darmstadt 1907 & 2 Edelherden Planken Wambuis & Imbosch 1908.
11. Landbouwcourant 30 (23): 8 juni 1876 & 30 (15): 75, 13 april 1876.
12. Koninklijk Huisarchief Den Haag, Archief Rentmeester paleis en domein Soestdijk E9d-281.
13. Huisarchief Twickel, los blad 'gcschoten schadelijk gedierte 1895-1917 H. Michel'.
14. Rijksarchief Noord-Brabant, Familiearchief van de Moorsel-de la Court 1339.
15. Verslag over den landbouw in Nederland, 1880 bladzijde 90-95.
16. Huisarchief Twickel, zie noot 13.

Werkblad Vleermuisbescherming (Chiroptera)

In West-Duitsland is een kleine brochure over vleermuisbescherming uitgebracht. Deze brochure is in de eerste plaats bestemd voor jeugdgroepen en bevat tekeningen om zelf vleermuiskasten te maken.

F. Mayer, (1986, 3de herziene oplage). Arbeitsblatt Fledermausschutz, DBV-Jugend Schriftenreihe no. 1:1-20. ISBN 3-925815-04-X. 8 tekeningen, 12 referenties, kringlooppapier. Prijs DM 1,50. Informatie: DBV-Jugend Bundessekretariat, Gut Sunder, 3108 Meissendorf, BRD.